

КЪМ ИСТОРИЯТА НА ТЕЛЕГРАФА В БЪЛГАРИЯ И ЗА АВТОРСКАТА ЕТИКА НА ЕДИН ПРОФЕСОР

През 2015 г. публикувах статия относно ранната история на телеграфа по българските земи. Поводът беше, че при издирването в интернет на нови сведения за историята на технически средства попаднах на статията „Телеграфия” в българоезичната Уикипедия. Енциклопедистите предлагаха смущаващото твърдение, че „През 1866 г. е завършена първата телеграфна линия в България между Варна и Русе, минаваща през Шумен”. Но тази телеграфна линия влиза в действие през 1855 г., а освен това **не е и първата** по българските земи. Затова, наред с представянето на историята на първата **електрическа** телеграфна линия, в статията си засегнах накратко понятийно-терминологичния апарат в областта на телеграфията, появяването на оптичния телеграф и телеграфни линии с него, реализирани преди добре известната линия с електрически телеграф Варна-Русе [1].

Проф. д.и.н. Иван Русев – https://www.ue-varna.bg/uploads/news_gallery/PL3EyVkQnNEX.jpg

Междувременно научих, че писанието ми е раздразнило историка проф. д.и.н. Иван Русев от Икономическия университет във Варна и през 2019 г. той е благоволил да ми окаже високата чест в обширна научна статия да се занимава с написаното от мен по темата за „появата и ползването на телеграфа през Кримската война (1853–1856 г.)” [2]. Причина за реакцията му са не толкова различия в представянето на историята на телеграфията по онова време, а три факта, оказали се очевидно изключително важни за авторското самочувствие на моя опонент и **за комай болезнените му мнителност и високомерие:**

- проф. д.и.н. Иван Русев откровено отбелязва за публикациите на други автори по споменатата тема, ползвали негови заглавия: „но **в една от тях** (подч., И.А.) се срещат и критики по някои от изказаните от мен твърдения (Алексиев 2015)” [2, с. 290]. Изглежда никой досега не си е позволявал бележки към негови твърдения и той решава да ми даде подобаващ урок за назидание, адресиран комай и към евентуални бъдещи критици;

- в две от бележките в научния апарат към споменатата от професора моя статия (т.т. 26 и 38) [1, с.с. 15 и 17-19], в които обосновавам защо и как датiram две събития, съм коментирал твърденията в няколко източника, включително и публикация на проф. д.и.н. Иван Русев;

- чини ми се обаче, като най-тежко мое провинение той е преценил факта, че **не притежавам университетски диплом по история, но въпреки това съм си позволил да публикувам на историко-техническа тема.** Нещо повече, дръзнал съм както да поместя критични съображения, така и съмнения по някои твърдения на автора. Поради това почитаемият университетски преподавател (по-нататък за краткост – Опонент) е използвал като „историко-технически” аргумент и практикуваната от някои професионални историци **личностна** квалификация за „любителите популяризатори на историята” [2, с. 293], които, видите ли, нямали представа как да ползват източници от периодичния печат. Куриозното в тази неетична хватка е обаче не толкова това, че тя е в разрез с елементарното възпитание, камо ли да е част от арсенала на убедителната научна аргументация, а фактът, че тя се практикува публично от автор, който в заключението на статията си уверява, че „Полезно е да се води дискусия, но **като се запазва добрият тон**” (подч. мое, И.А.) [2, с. 307] ...

За (не)добрия тон на проф. д.и.н. Иван Русев

Оказва се обаче, че Опонентът ми има твърде странно разбиране относно що е това добър тон при научен спор. Изглежда самочувствието му доста го е подвело да поучава на тази тема, без да се смята за задължен да предостави **поне едно** доказателство, че съм нарушил добрия тон. Нещо повече, използва **квалификация, която няма нищо общо с академичната етика.** Какво имам предвид?

В статията си Опонентът твърди следното: „Има и друго мнение. То е изказано от Иван Алексиев, според когото *първата електрическа телеграфна линия в България влиза в експлоатация на 1 (13) април 1855 г.* (Алексиев 2015, 8). „**Приносът**” на Алексиев за това уточнение е направен въз основата на цитирана от него моя предходна публикация, в която аз вече бях представил хронологията на събитията, дадена и тук на базата на френските консулски документи. Но за да има все пак някакъв негов „**личен принос**” или просто, за да е оригинален, Алексиев съпътства бележката с ползваната литература с подробни разяснения на тема

„Юлиански” (стар стил) и „Григориански” (нов стил) календар и уточнява, че събитията от епохата трябва да се датират в двата стила, конкретно в случая – че първата депеша по електрическия телеграф, пристигнала от Русе във Варна, за която пише Тедески на Бенедети в цитираното тук погоре съобщение, е получена не на 13, а на 1 април (Алексиев 2015, 15-16). **Въпреки некоректния, почти заядлив тон на Иван Алексиев приемам това уточнение, но съм длъжен да направя важно пояснение**” (подч. с болд, И.А.) [2, с. 300].

Първо. **Никъде** в бележката от т. 26 на статията си **не уточнявам**, че „събитията от епохата трябва да се датират в двата стила”, каквото е професорското внушение. В т. 26 отбелязвам, че в текста на автора (И. Р.) „**липсва** (подч., И.А.) уточнение за календарния стил на цитираните от него събития и документи” [1, с. 15]. Право на всеки автор е да определя календарния стил, в който ще описва събитията, но негово **професионално задължение** е (каквото и образование да притежава!) те да бъдат **еднозначно** представени, а не читателят да отделя време за допълнителни уточнения.

Второ. **НАЙ-СЪЩЕСТВЕНОТО** в конкретния спор за точността на датирането е фактът, че Опонентът все пак **ПРИЕМА направеното от мен уточнение!** Въпреки това обаче решава в пространно „важно пояснение” да убеди читателите, че това, видите ли, било дреболия, която комай е трябвало да премълча, като доверчиво цитирам публикуваната от него **неясна дата** на събитието.

Трето. В иначе обширното професорско „важно пояснение” **няма дори намек** за доказателство относно приписания ми „почти заядлив тон”. Например: използвам ли някакъв епитет, какъвто Опонентът си позволява с подмятане по мой адрес („любителите популяризатори”) [2, с. 293], или пък прилагам ли ползваното от него стилистично средство за иронизиране като кавичките („Приносът”, „личен принос”) [2, с. 300]. Нищо подобно, **нито дума за някаква професорската обосновка!**

А ето **какъв е конкретният ми „заядлив” текст**: „**Съобщението** на френския вицекомсул във Варна Адолф-Салвадор Тедески от 2 (14) април 1855 г. **заедно с други ценни и неизвестни досега сведения** за историята на българските телеграфни връзки през периода 1854–1855 г. са **публикувани за пръв път** през 2012 г. [11, с. 471-483] **от доц. д-р ист. н. Иван Русев,**

автор на редица задълбочени изследвания по стопанска история на **Възраждането**. За съжаление в текста му липсва уточнение за календарния стил на цитираните от него събития и документи. [...]” [1, с. 15], [3].

В този мой цитат има два съществени елемента: а) почтено изтъквам конкретен историко-технически принос на Опонента; б) с пълна убеденост отбелязвам значителния му принос в много по-широка област на историографията (извън историята на телеграфията).

По-нататък в текста на статията си [1] **по никакъв начин не засягам личността на автора**, а само обосновавам в кой календарен стил датирам събитието и всеки може да се убеди лично, като използва линка, който цитирам в приложената тук литература [1, с. 15]. Жълтият фон липсва в оригиналния текст, но сега го нанесох, за да прецени всеки читател **има ли дори намек за НЕкоректност** (камо ли за заядливост) както в конкретния текст, така и между редовете. В действителност съвсем **почтително** споменавам **съществения принос** на автора! Друг е въпросът, че заради допуснатото от него **смесване** на календарни стилове съм се видял принуден да бъда коректен към читателите и да обоснова кой от двата стила е достоверният за конкретното събитие.

Четвърто. Опонентът ми уверява читателите, че съм направил календарното уточнение въз основа на цитираната от мен негова публикация. Това е **рафинирано използване на полуистината**, за да внуши, че съм преписал от него. Истина е, че съм ползвал съобщението на френски вицеконсул от **14** (н.ст.) април 1855 г. от публикация на проф. д.и.н. Ив. Русев [4, с. 478-479], но **коректно съм цитирал** източника [1, с.с. 8 и 13]. Не можех обаче да си позволя да цитирам тази дата, без да изясня календарния стил. Причината за това е фактът, че проверката ми на датите за историята на електрическата телеграфна линия Варна-Русе и на железопътната линия между тези два града, използвани от Опонента, показва, че смесването на календарните стилове в неговата публикация **не е изключение**, поради което **нямат никакво основание да му се доверя конкретно за датите**. Заради това трябваше да направя сравнителен анализ и с дати от тогавашния „Цариградски вестник”.

Пето. В гореспоменатия цитат на Опонента прави впечатление твърдението му: „**аз вече бях представил хронологията на събитията**” (подч., И.А.) [2, с. 300]. По този повод смирено уточнявам, че **за разлика**

от **Опонента** си нямам претенция да съм публикувал пръв хронологията на събитията относно електрическата телеграфна линия Варна-Русе 1855 г., защото това е направено **още през 1940 г.** от инж. В. Бърнев, според когото „Тя била открита за действие на 15 април” [5, с. 35]. Той не уточнява в какъв календарен стил е тази дата, но в онези години положително е ползвал чужди източници, поради което допускам, че датата е 3 (15) април. Тъй като в наши дни Опонентът ми приема, че за споменатата хронология 12 дни е дребна неточност, то за неблагоприятните условия на информационен достъп преди 80 години, при които инж. В. Бърнев е правил проучването си, точността му в сравнение със съвременното постижение 2 (14) април заслужава признание.

Дребен въпрос ли е точността на датирането на събитията

В историческата литература, вкл. в научни публикации, смесването на календарни стилове не е кой знае каква рядкост. Мнозина автори, между които и немалко професионални историци, приемат това за досадна подробност и не смятат за свое задължение да изясняват точната календарна датировка. Те просто **безкритично преписват** датите от един или друг източник, без да се замислят от каква календарна система са, сиреч – **компилират**. Ето **само четири** примера от **различни тематични** направления.

Корицата на втория том на книгата „История на Варна” (2012 г.)

Пример 1. В публикацията си от 2012 г. Опонентът твърди, че „На 10 септември 1855 г. е открит турски електрически телеграф от Шумен до Цариград” [4, с. 480], но авторът не отбелязва календарния стил. В статията си от 2019 г., в която одумва критичната ми бележка, внимава повече и гореспоменатото събитие за електрическата телеграфна линия е датирано вече коректно така – „10 (22 по н.ст.) септември 1855 г.” [2, с. 303]. Въпреки това обаче навикът си е навик и той продължава да компилира събития с различни (неясни) календарни стилове: „Телеграма от 12 септември 1855 г. представя много точно предимствата на новото

комуникационно устройство. Тя съобщава за превземането от съюзническите армии на цялата южна част на Севастопол – събитие, което става на **9 септември с.г.**” (подч., И.А.) [2, с. 302]. **Професионалното (достоверното!)** твърдение за това събитие обаче е **28 август** (9 септември) с.г., а депешата за него е изпратена на 31 август (12 септември) с.г. Естествено, право на всеки автор е да избира методиката на представянето на събитията до 31 март 1916 г.: само в Юлиански или само Григориански календар, или и в двата стила – ст. ст. (н. ст.). Ако Опонентът беше прегледал по-внимателно „Цариградски вестник”, щеше сам да установи, че той съобщава за превземането на Севастопол още на **3 (15) септември 1855 г.** ...

Пример 2. Във втория том на монографията „История на Варна” проф. д.и.н. Ив Русев твърди следното: „**Официалното откриване** на ж.п. линията Варна–Русе става на **7 ноември 1866 г.** [...]” (подч. мое, И.А.) [4, с. 471]. Това е най-разпространената версия за въпросното събитие, но за него, както и за други събития в конкретния раздел на монографията, липсва яснота за календарния стил. Ако приемете, че то е по н. ст., следва, че по ст. ст. събитието се е случило на 26 октомври, ако обаче е по ст. ст., то по н. ст. събитието е на 19 ноември 1866 г. В литературата се срещат и трите варианта, като обикновено авторите, както Опонентът, оставят избора на предпочитанията на читателя... В споменатия случай обаче неясният или евентуално грешен календарен стил е наистина вече второстепенна беда, защото **на нито една** от споменатите три дати, **нито дори на друга дата се е състояло официално откриване на железопътната линия Русе-Варна**, сиреч за това събитие Опонентът предоставя **недостоверна** информация.

В историческата литература, **вкл. научната**, от години е възприета версията, че „На 7 ноември 1866 г. Мидхат паша (управител на Дунавския вилает, И.А.) пътува от Русе до Варна, преминавайки разстоянието без прехвърляне, и обявява линията за открита” [6, с. 16].

Това твърдение е публикувано в солидно научно издание, подготвено от 28-членен авторски колектив (вкл. 7 проф., 1 доц. и 3 к.т.н., сиреч д-р) и има трима рецензенти, от които един проф. и един ст.н.с. II ст. (днес – доц.), който е **от Института по история на БАН**. Проф. д.и.н. Ив. Русев не цитира източник за събитието, защото е приел, че то е общоприет факт, също не уточнява календарния стил и само обявява, че на 7 ноември 1866 г. се състояло „Официалното откриване”. **Истината обаче е друга!**

Излизаният в Русе вестник „Дунав” (датиран по Юлианския календар!) отблизо следи изграждането на ж. п. линията Русе–Варна и по онова време съобщава:

26 октомври (7 ноември) – Мидхат паша отпътува с влака от Русе за Варна [7];

31 октомври (12 ноември) – Мидхат паша се завръща с влака от Варна в Русе [8].

И в двете съобщения обаче няма дори намек вилаетският управител да е обявявал линията за открита, камо ли пък да е имало някакво **официално** откриване. Единственото събитие на 7 (19) ноември 1866 г., свързано косвено с ж. п. линията и отбелязано от в. „Дунав”, е това, че на този ден „**в Русчук и околностите му валя сняг около три-четири педи**” (подч., И.А.) [9]. Нищо повече! След около три седмици движението по линията е преустановено за изпълнението на довършителни работи и на 5 (17) март 1867 г. в. „Дунав” съобщава, че според правителствена заповед е трябвало движението да се отвори **официално** на 1 (13) март с. г. [10], но и това намерение е провалено. На 12 (24) март 1867 т. вестникът само отбелязва, че „пътят ще ся отвори в понеделник на 13-й того (25 март, И.А.) и всеки ден ще работят кола”, но вече нито дума за някаква тържественост на събитието [11].

Накратко, ако проф. д.и.н. Ив. Русев не беше се отнасял пренебрежително към професионалното задължение да уточнява календарните стилове и беше проверил противоречивите твърдения за т. нар. „официално откриване” на ж.п. линията Русе-Варна, щеше сам да установи, че **такова събитие не е имало** нито на обявената от него дата „7 ноември 1866 г.”, нито на 26 октомври или 19 ноември 1866 г., нито през март 1867 г. ...

Пример 3. През 2012 г. във Варна се състоя премиерата на документален филм по повод 100 г. от потъването на „Титаник”. Професионалният историк, представящ филма, разнообрази изложението си с безспорно интересния подход да съобщи редица други исторически събития, случили се през деня на потъването на кораба – 2 (15) април 1912 г. Част от тях не бяха обаче достоверни, защото бяха датирани в друг календарен стил, т.е. бяха се случили 13 дни по-рано или по-късно от потъването на кораба.

Пример 4. Историята на телеграфната линия Русе-Варна е предмет на изследване от историографията на техниката, респ. на съобщенията. Професионалният историк проф. д.и.н. Ив. Русев се опитва в статията си от 2019 г. [2] с неакадемични похвати да омаловажи моя критична бележка от 2015 г. [1], като уверява читателите, че, видите ли, някакви си 12 дни не били съществени за хронологията на събитията. Подобно твърдение в научен спор в областта на историята на съобщенията е твърде куриозно, ако се отчете **популярният факт, че тъкмо в тази област решаващи са били не дните, а часовете**. Имам предвид известния в историята на съобщенията спор кой е изобретателят на телефона. В този случай **само няколко часа** определят, че през 1876 г. Александър Бел по-рано от Илайша Грей е подал заявката си за патентоването на новото техническо средство. Историците и до днес спорят **кой** е бил първият, същественото е, че става дума за часове, а не за дни...

Преди пет години **нямах никакво основание да се преобладава на датировките на Опонента**, ако и да е професионален историк, защото сведенията, публикувани от него в точката „Модернизационните проекти на Възрожденска Варна” от втория том на „История на Варна” [2, с. 466-483], ясно показват, че той смята точното календарно датиране на събитията за второстепенен въпрос, докато за мен това е професионално задължение на всеки автор. А и в дългогодишната си публикационна практика ми се е налагало **нерядко да съжалявам за преобладаването си на един или друг именит историк**. Поради това се видях принуден в бележка към публикацията си от 2015 г. да обоснова избора си на точната дата на събитието, като в анализа **във възможно най-обтекаемата форма** включих и твърденията на Опонента [1, с.с. 15 и 18], [12].

За извороведското поучение на проф. д.и.н. Ив. Русев (и поредната му полуистина)

В статията си от 2019 г. Опонентът изтъква следното: „Иван Алексиев, който се предоверява на едно съобщение, поместено в „Цариградски вестник”, твърди, че *към август 1853 г.* [телеграфът] вече функционира (Алексиев, 2015, 3). Алексиев обаче **не обръща внимание** на **два основни факта**: първо, че в поместеното във вестника съобщение е отбелязано, че Високата порта *повеле* (т.е. заповяда, разпореди, нареди) да се изгради линията, което съвсем не означава, че заповедта веднага е приведена в изпълнение. [...] Накратко казано, **не може и не трябва безрезервно да се вярва на съобщенията в периодичния печат** както в онази епоха, така, уви, и днес. Тази максима е добре позната на професионалния историк, но **любителите популяризатори на историята не винаги я съблюдают**” (подч. мое, И.А.) [2, с. 293]. В този цитат на моя Опонент с многоточие между квадратни скоби [...] заменям втория „факт”, но после ще коментирам и него.

Преди да разгледам двете **твърдения** на Опонента, обявени съвсем прибързано от него за „два основни факта”, отбелязвам един наистина основен **факт** – **никъде в статията си не коментирам**, че що се отнася до съобщението в „Цариградски вестник” от 29 септември (10 октомври) 1853 г. става дума за „[телеграф]”, както Опонентът ми уверява. Дали той прави това волно или неволно няма значение, защото крайният резултат е изопачаване на текста ми.

Какъв е първият професорски „факт”?

Омер паша (1806–1871 г.) – османски военачалник, командващ турската армия по време на Кримската война 1853–1856 г., фотография 1855 г. – <https://www.despertaferro-ediciones.com/2019/el-general-prim-guerra-de-crimea/>

За да разберете как Опонентът ми употребява полуистината в съчетание с елементарна софистика, предлагам най-напред пълния текст от статията си, в който споменавам въпросния вестникарски откъс: „Такова

съобщение помества „Цариградски вестник” на 29 август (10 септември) 1853 г. на първата си страница: „[...] Императорското правителство повеле да ся направят телеграфи от Шумен до Варна, Видин, Русчук, Силистра и други главни места по България. **С тия телеграфи на Омер паша стана по-лесно да приемва и раздава повеления, гдето трябва, и чрез това да бъде винаги готов да изпълнява нужните мерки на правителството**”. Телеграфът, който към август 1853 г. вече функционира между споменатите селища е **оптически**” (подч. мое, И.А.) [1, с. 3]. В този цитат сега с жълт фон отбелязвам частта от статията ми, която проф. д.и.н. Ив. Русев не случайно **премълчава**, като така рафинирано прилага **полуистината**. Той съзнателно е отстранил твърдението на редакцията на „Цариградски вестник”, която свидетелства, че към лятото на 1853 г. телеграф вече наистина функционира по българските земи – по онова време авторът на съобщението е написал „стана по лесно” [13], а не „ще стане по-лесно”, сиреч използвал е **минало свършено**, а не бъдеще време! А в моя авторски текст (извън цитата между кавичките!) твърдя за функционирането на „Телеграфът [...] **оптически**”, а не изобщо за „[телеграфът]”, както ми приписва Опонентът. Все пак родовото понятие е телеграф, а видови понятия са оптически и електрически, но моя милост **никъде не твърдя**, че вестникарското съобщението от август 1853 г. се отнася за електрически телеграф.

А за да бъде полуистината на проф. д.и.н. Ив. Русев по-убедителна пред доверчиви читатели, той прилага и елементарен **софизъм**: Вестниците невинаги са достоверен източник, Ив. Алексиев използва вестникарски източник, следователно той е недостоверен автор ... Естествено, **съчетавайки полуистината със софистиката**, Опонентът ми сигурно разчита, че най-вероятно повечето читатели на неговата статия [2] няма да отделят време да проверят източниците, за да си съставят собствено мнение, респ. ще си мислят неласкави неща за автора, дръзнал да противоречи на почитаемия професор.

Не се заблуждавайте обаче, като мислите, че Опонентът ми е от онези историци, които фетишизират архивната документация и презират източници от старата периодика. Напротив, въпреки че **съвсем непочтено** ми приписва непрофесионално ползване на „съобщенията в периодичния печат”, той отлично познава ползата от старата периодика. Например:

- в статията си по мой адрес той **четири пъти използва като източник** тъкмо „Цариградски вестник” [2, с. 303 и 304];

- в същата статия цитира публикация на проф. д-р Н. Манолова-Николова [2, с. 308], която пространно представя мисията на испанския генерал Хуан Прим през периода 1853–1854 г. в Османска Турция, като **ползва и „Цариградски вестник”** [14, с. 269, 271-272];

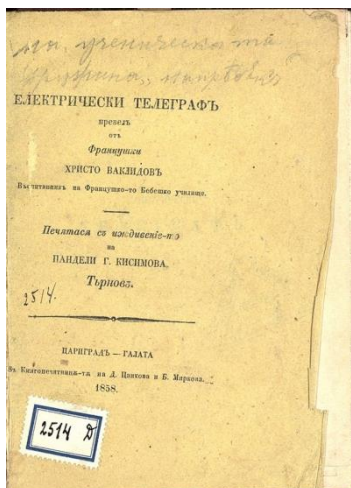
- в рецензията си за докторска дисертация, посветена на пътно-съобщителната инфраструктура в българските земи през периода 1856–1878 г. (защитена 2016 г.), основателно препоръчва на дисертанта да разгледа многобройните статии във възрожденската периодика, посветени на телеграфните съобщения [15, с. 5-6].

В българската историография „Цариградски вестник” е уважаван информационен източник, за което свидетелства и статия на известния историк проф. д.и.н. Пламен Митев, посветена **специално на този възрожденски вестник** [16].

В статията си по мой адрес обаче целта на Опонента не е професионална, а планирана по принципа „Целта оправдава средствата”, сиреч нечистоплътния авторски морал.

А какъв е вторият професорски „факт” против твърдението ми, че към август 1853 г. оптичният телеграф вече функционира в района на Дунавския вилает?

Според Опонента ми: „[...] и по-рано в същия вестник („Цариградски вестник”, И.А.) се споменава за получени в столицата на империята **телеграми** (подч., И.А.), макар със сигурност да знаем, че тогава Цариград все още не е бил свързан с европейската телеграфна мрежа (Антонова, 2016, 176)” [2, с. 293]. А дали е така?

<http://books.unibit.bg/imgs/covers/414.jpg>

Първо. В „Цариградски вестник” към 1853–1855 г. съобщения „за получени в столицата на империята **телеграми**” (подч. мое, И.А.) **няма**. Тогава се използват изключително термините телеграфически известия (съобщения) или депеши. Терминът телеграма е въведен на 6 април 1852 г. (н. ст.) в американски вестник [17], употребата му **в Европа започва от 1860 г.** [18]. Показателен е фактът, че в известната книга „Електрически телеграф” от 1858 г. (прев. Хр. Ваклидов) е използван само терминът „депеша”, пак само той фигурира в „Краткий речник за чужестранните речи” на Т. Хрулев (1863 г.) и в него все още липсва „телеграма”.

Второ. След като към лятото на 1853 г. „Цариградски вестник” съобщава, че в столицата на империята пристигат телеграфически депеши (писма, известия), редно е да се изясни посредством какъв телеграф те са предадени до Цариград, а не историкът (особено професионален!) да набеждава тогавашните вестникари в разпространяването на фалшиви новини. Прегледът на „Цариградски вестник” от 1853–1854 г. показва, че редакцията му ясно различава както новините, поместени въз основа на писма, пристигнали със скороходци и параходи, или заимствани от други печатни издания, така и новините чрез **телеграфически** носители. А към 1853–1854 г., както е известно, в българските земи **електрическа** телеграфна линия все още няма. Следователно съобщението на този вестник от август 1853 г., че Омер паша използва вече „телеграфи от Шумен до Варна, Видин, Русчук, Силистра” [13], означава, че **в този район функционира вече оптична телеграфна връзка**. Впрочем, за сведение на Опонента, че още към август 1853 г. са „прекарани телеграфни линии между основните военни крепостни градове в Северна България – Шумен, Силистра и Русе”, е известно в българската историческа литература не по-късно от 2004 г. благодарение на историка доц. д-р Румен Липчев, който се позовава тъкмо на „Цариградски вестник” от 29 август 1853 г. [19, с. 144]...

Трето. Вместо да потърси логично обяснение за съобщението на „Цариградски вестник” от 29 август (10 септ.) 1853 г., че към тази дата Омер паша разполага вече с телеграфна връзка в района на Дунавския вилает, Опонентът предпочита да ми припише предоверяване и да обяви: „**По всяка вероятност турският оптичен телеграф в балканския район на военните действия по време на Кримската война е изграден не по-рано от началото на лятото на 1854 г., тъй като през май с. г. тук все още няма**

телеграф” (подч., И.А.) [2, с. 293]. За въпросния район това удивително кръгово умозаключение означава всъщност, че към лятото на 1854 г. **турски оптичен телеграф няма, защото ... там все още няма телеграф!?**

Съвременен турски историк публикува интересни сведения за историята на телеграфа в Османската империя до средата на XIX в. Според османска **архивна** документация, по дунавското крайбрежие е създадена оптична телеграфна линия (на основата на семафорния телеграф на Клод Шап), която **започва да функционира между декември 1853 и януари 1854 г.** Освен това авторът съобщава, че част от тези документи **не са разчетени** [20, с. 133-134], т.е. възможно е междувременно да са открити нови (по-ранни) сведения за действието на оптичния телеграф, вкл. преди декември 1853 г..

За участието на испанския генерал Прим в разработването на проект за мрежа от телеграфни линии

Генерал Хуан Прим и Пратс (1814–1870 г.) –

<http://www.latinamericanstudies.org/spain/juan-prim-2.jpg>

В статията си от 2015 г. изразих **обосновано** съмнение в участието му в османските телеграфни проекти [1, с. 3], но това явно не се е понавило на проф. д.и.н. Ив. Русев и той през 2019 г. го оспорва [2, с. 292].

Уточнението за това участие не е съществено за факта, че към август 1853 г. оптичната телеграфия се използва вече в споменатия район и бих го отминал с мълчание, но силно впечатление ми прави двойният стандарт на Опонента при ползването на източници и затова се виждам принуден да го засегна.

По-горе представих случая с цитираното от мен съобщение в „Цариградски вестник” от 29 август (10 септ.) 1853 г. за функционирането

на оптичния телеграф в североизточните български земи. Проф. д.и.н. Ив. Русев се опитва да го определи като фалшива новина, аргументирайки внушението си с общоизвестната **теоретична** постановка от изворознанието, че вестникарските източници са несигурни [21]. Същевременно обаче относно ген. Прим Опонентът елегантно заобикаля архивната документация и използва неблагоприятен (формално погледнато) източник като испански **енциклопедичен речник от 1960 г.** (Diccionario 1960): „В моето твърдение аз се позовавам на информацията от статията на Александър Костов (Kostov 2000), той пък се базира на информацията от испански източник (Diccionario 1960)” [2, с. 292]. Не бих си позволил да укорявам автор за цитирането на енциклопедия, но професионални историци и автори, които държат на външния научен блясък на публикациите си, са ме съветвали да не ползвам подобна справочна литература, да не говорим пък за Уикипедия или статии от интернет. В конкретния случай проф. д.и.н. Ив. Русев някак странно загърбва собствения си архиварски принцип и като доказателство против твърдението ми относно събитие от 1853 г. предпочита **вторичен** източник, който е от 1960 г. и при това **не е проверен лично** от него, а е споменат в публикацията на друг автор от 2000 г.

Доказателството, което през 2015 г. публикувах [1, с. 3], за да обоснова съмнението си в твърдението на Опонента, че испанският генерал Прим бил съдействал на Омер паша през лятото на 1853 г. в разработването на проект за телеграфни линии [2, с. 292], е книга от Джордж Роудс (капитан от 94-ти пехотен полк на Британската армия), придружавал ген. Прим на борда на парахода, с който двамата на 20 юли (1 август) 1853 г. пристигат в Цариград. Книгата е посветена на испанския генерал с дата 13 май 1854 г. (н. ст.), т.е. **само 9 месеца след събитието** [22], поради което има висока степен на достоверност от **пряк** свидетел, издадена е през с. г. Тя е лесно достъпна в интернет и всеки читател, **вкл.** Опонентът, може да я прегледа.

На думи проф. д.и.н. Ив. Русев е много загрижен да се зачитат „изследователските методи на научната област, в която се води този спор” [2, с. 307], но очевидно не смята, че това изискване се отнася и за него. Не само в историографията, а изобщо в науката, е задължително авторът да посочва в научния апарат на публикацията си **само** източници, които **лично** е прегледал. „Прецитирането” се практикува и в историческата литература, като с него обикновено се симулира задълбоченост на

проучването. За да оспори съмнението ми в неговото твърдение, че ген. Прим е съдействал на Омер паша при разработването на проект за телеграфни линии, той (И. Р.), освен цитирането на вторичен източник като енциклопедия от 1960 г., отбелязва, че „трябва внимателно да се прегледат публикуваните спомени на генерала (Prim 1855)” [2, с. 292]. Това е логично предложение, но то означава, че авторът не е прегледал тези спомени. Доказва го фактът, че той в статията си от 2019 г. все още относно въпросното участие на испанския генерал разчита на вторичен източник като публикация от 1960 г., **цитирана при това от друг автор**. Странно, но **въпреки че не е ползвал лично** спомените на ген. Прим от 1855 г., проф. д.и.н. Ив. Русев ги посочва в научния апарат на публикацията си от 2019 г. [2, с. 309]? А те са лесно достъпни в интернет и доказват, че ген. Прим на много места споменава името на Омер паша, но **няма нито една податка за испанските термини telegrafía и telégrafo** [23]!

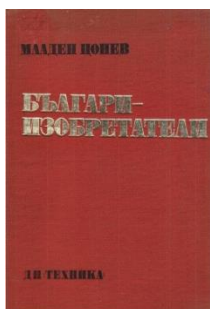
Но има и още нещо твърде любопитно. В разсъжденията си за ген. Х. Прим Опонентът се позовава на научна публикация на професионалния историк проф. д.и.н. Н. Манолова-Николова, за да съобщи, че мисията му в Османската империя е през 1853–1854 г. [2, с. 292]. След това обаче отминава с мълчание съдържанието на тази ценна публикация и продължава упорито да теоретизира, че, видите ли, за да се изясни дали при това посещение испанският генерал се е занимавал и с „темата за телеграфа, трябва внимателно да се прегледат публикуваните спомени на генерала (Prim 1855), както и други останали от мисията му материали, запазени в испанските архиви” [2, с. 292]. А в публикацията си проф. д.и.н. Н. Манолова-Николова **подробно представя** както съдържанието на спомените на ген. Х. Прим, така и допълнителна архивна документация за мисията му [14]. Резултатите от това задълбочено изследване напълно потвърждават съмнението ми относно необосноваността на темата за телеграфа в мисията на испанския генерал, но Опонентът ми предпочита да премълчи потвърждението. Поради това възникват два въпроса:

- професионален: сиреч проф. д.и.н. Ив. Русев проучвал ли е лично публикацията на проф. д.и.н. Н. Манолова-Николова за ген. Х. Прим или само е преписал нейното заглавие, за да симулира задълбоченост на проучването си?

- етичен: наистина е запознат със съдържанието на публикацията, но съзнателно го премълчава...

За „любителите” в българската историография на науката и техниката

Въпреки претенциите си за „добър тон” в научен спор, проф. д.и.н. Ив. Русев практикува квалификация като „любители популяризатори на историята” [2, с. 293]. Ако Опонентът ми беше адресирал подмятането си директно към мен, бих го уважавал поне за откровеността, но в конкретния случай автор с неговия манталитет очевидно визира широк кръг историци без университетски дипломи по история, занимаващи се с исторически проучвания. Тук ще изключа от тях трудно изброимите автори с ценни приноси в областта на краезнанието и ще се спра съвсем накратко само на някои автори, публикували в различни направления на историографията на науката и техниката. Тъй като междувременно беше издаден Годишникът на Националния политехнически музей в София за 2020 г., в който е поместена моя обширна статия за музейното дело в областта на техниката в България до 1944 г. (научен апарат от 222 поз.), съдържаща сведения и за редица историко-технически изследвания [24], тук представям **само някои съвременни** автори, като за краткост наблягам повече на **разнообразието** на историко-техническите и историко-научните направления, а не толкова на богатството на изследванията в дадено направление. За да избегна недоразумения, изрично уточнявам, че ще спомена **само любители-историци**, според квалификацията на проф. д.и.н. Ив. Русев, т.е. автори **без университетски диплом по история**:

https://www.svetanaknigite.com/37176-thickbox_default/blgari-izobretateli.jpg

- доц. д-р инж. **Младен Цонев** (1937–2015 г.) – виден историк на техниката, автор на десетина книги в това направление, един от основателите на Националния политехнически музей в София. Негов изключителен принос е книгата „Българи-изобретатели” (1973 г.) –

своеобразна енциклопедия по история на изобретателската дейност в България;

- **доц. д-р инж. Атанас Колев** – известен историк на техниката, автор на учебника „История на техниката” (1989 г.);

- **инж. Димитър Деянов** – известен специалист по история на железопътното дело и особено на железопътната техника;

- **доц. инж. Мире Спиров** (1924–2011 г.) – история на електрификацията на България;

- **физиците проф. Никола Балабанов и маг. Пенка Лазарова** – история на физиката;

- **акад. Благовест Сендов** (1932–2020 г.) – история на математиката, открил за България Джон Атанасов;

<https://www.book.store.bg/d-prdimages/lrg/87149.jpg>

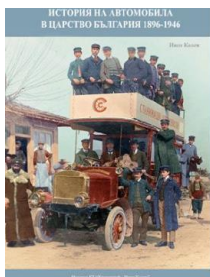
- **акад. проф. д.т.н. инж. Кирил Боянов** – история на изчислителната техника;

- **акад. проф. д.т.н. инж. Димитър Мишев** (1933–2003 г.) – история на телевизията в България;

- **инж. Стефан Димитров** – история на радиотехниката;

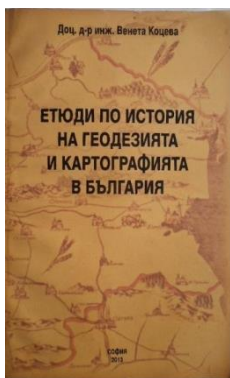
- **проф. Веселин Димитров** (1938–2009 г.) – журналист, автор на двутомника „История на радиото в България” (1994 г.);

- **полк. проф. д.в.н. Димитър Недялков и инж. Иван Бориславов** – изтъкнати историци на авиацията;

https://www.auto-press.net/gallery/article/images_middle/gallery_picture_0965242001291146003.jpg

- **Иван Колев** – автор на най-задълбочените изследвания на историята на автомобила в България;
- **проф. д-рн Божидар Маврудчиев** (1933–2019 г.) – история на геологията в България;
- **доц. д-р арх. Добринна Желева-Мартинс** – история на българското градоустройство и архитектурата ;
- **д-р арх. Любинка Стоилова** – история на архитектурата в България XIX–XX в.;
- **член-кор. проф. д.ф.н. Васил Андреев** (1937–2019 г.) – история на метеорологията в България;

https://knigolubie.com/img/p/3/6/8/0/5/36805-thickbox_default.jpg

- **доц. д-р инж. Венета Иванова Коцева** – история на геодезията и картографията в България.
- **д-р инж. Зафер Галибов** – история на фотографията в България;
- **лекарите акад. проф. д.м.н. Веселин Борисов и акад. проф. д.м.н. Миладин Апостолов** – видни историци на медицината.

И т.н., и т.н., и т.н. Още трудно изброими **приноси от автори без университетски дипломи по история!** Впрочем, този списък от „любители” (според философията на проф. д.и.н. Ив. Русев!) ме подсеца и

за името на един от най-прочутите любители в областта на телеграфията – **Самюъл Морз**, който е **художник** и не притежава университетски диплом за техническо образование... А такива „любители” (за ужас на моя Опонент) има и в историята на българската техника. В началото на ХХ в. в България се трудят десетки достойни инженери и архитекти, завършили престижни западноевропейски университети. Мнозина се завръщат в страната ни, загърбвайки далеч-далеч по-привлекателни чуждоземни перспективи. Днес повечето от тях, въпреки приноса си за техническото развитие на следосвобожденска България, остават неизвестни дори за историците на техниката. Но в историята на българската техника се тачат имената на такива **технически „неспециалисти”**, например, в областта на възобновяемите енергийни източници:

Корицата на книгата „Милиони и милиарди в морето” от М. Зидаров (1914 г.), представяща и факсимиле на неговия австрийски патент от 1913 г.

- **Михаил Зидаров** (ок. 1883–1965 г.) – без техническо образование и с оскъдно общо образование. Създава първия български модел на вълномотор (1906 г.), получава два австрийски патента за вълномотор (1913 г., първите патенти на българин в областта на възобновяемите енергийни източници), автор на първата българска книга по океанска енергетика (1914 г.);

- **д-р Параскев Стоянов** (1871–1941 г.) – лекар, професор, основоположник на хирургията в България. Издава книга, с която предлага първия български проект за широкомащабно внедряване на сметоизгарящи инсталации в страната, вкл. за производство на електроенергия (1908 г.);

- **Атанас Воденичаров** (1893–1984 г.) – учител-художник, притежател на патенти за вълномотор в България, Великобритания, Франция, Италия, САЩ и Канада (първата половина на ХХ в.).

Тъй като телеграфът е техническо средство, логично е да приема, че за изследването на неговото минало са необходими историци на техниката. Във връзка с това уточнявам, макар и към края на статията ми, че тук под **професионален** историк разбирам само историк с университетски диплом по история. През последния половин век във висши технически учебни заведения в София, Варна и Русе епизодично са четени **факултативни** лекции по история на техниката, но, доколкото ми е известно, нито едно висше учебно заведение в страната (включително университети с исторически факултети) не подготвя историци на техниката и **у нас положително няма професионален историк, притежаващ диплом по история на техниката.** От това гледище, и двамата с проф. д.и.н. Ив Русев сме **любители историци на техниката:**

- той, защото е завършил история (1989 г.), но **няма никаква документирана с диплом техническа** квалификация. Нито поне на равнище средно образование, защото е завършил френска езикова гимназия (1982 г.);

- моя милост, защото имам инженерно образование (1968 г.), но пък не притежавам **университетски диплом по история.**

След като в страната липсва университетска подготовка на историци на техниката, на практика квалификацията на един или друг историк **в областта на историографията на техниката** не се определя от университетската му специалност, а **зависи най-вече от това** кой какви историко-технически проучвания и как (методология и методика на изследването) е правил и как ги е документирал.

Кратки бележки за историята на телеграфията в България

Що се отнася до историята на телеграфията, позволявам си кощунството да имам съмнения относно някои твърдения на почитаемия Оponent, по които едва ли бихме постигнали съгласие, поради различия в подхода към темата. Безсмислено е да занимавам читателите с тях, но за да не бъде голословен, все пак накратко маркирам някои теми.

Първо. През 2010 г. в статия за изграждането на първите телеграфни линии в българските земи Оponentът обявява, че с въведените от него сведения „изграждането и обслужването на въпросните телеграфни линии придобива **завършен вид**” (подч., И.А.) [25, с. 362]. Преглеждал съм безброй български и чуждестранни публикации по история на науката и техниката, но не си спомням нито един автор, който с такава

категоричност като проф. д.и.н. Ив. Русев да претендира, че е казал последната дума по една тема. Справедливо е обаче да отбележа, че в статията си от 2019 г. той все пак великодушно допуска, че може да бъдат направени допълнения, респ. „някаой и друг важен факт – прецизиран” [2, с. 307]...

Тъй като тази статия е предназначена за морски сайт, надявам се читателите да помислят дали при изследването на историята на корабоплаването през определен период от време е достатъчно авторът да проучи единствено или най-вече корабоплавателните линии (от-до и през кои пристанища) или би трябвало да обърне внимание и на други елементи от корабоплаването...

Второ. Предмет на статията на Опонента от 2019 г. е телеграфията по българските земи през периода 1853–1856 г. От това гледище, той няма **задължението** да навлиза в нейната история **извън този период**. Но в заключението на статията си уверява, че в нея се бил върнал отново „към **най-ранната** (подч., И.А.) история на телеграфа в българските земи” [2, с. 307]. Това на практика означава, че за него телеграфията навлиза по нашите земи едва по време на Кримската война 1853–1856 г., което за мен е смущаващ извод.

Трето. Както твърдението, че бил разгледал „най-ранната история на телеграфа в българските земи”, така и **две противоречиви** уверения в уводната част на публикацията му от 2019 г. показват, че с Опонента ми имаме различни представи за историята на телеграфа. Имам предвид следното:

а) в началото на уводната част той съобщава за „телеграфът – една от новите комуникации, която се появява на границата между осемнадесетото и деветнадесетото столетие и много бързо се разпространява в целия цивилизован свят” [2, с. 289]. Ако приема, че в това съобщение Опонентът има предвид оптичния телеграф, твърдението му е невярно, защото към края на XVIII в. е създаден **един** от най-известните видове на този телеграф, но в действителност той (оптичният) има многовековна история;

б) в края на уводната част пак той (И.Р.) уверява, че целта на статията му са „**появата** (подч., И.А.) и ползването на телеграфа през Кримската война” [2, с. 290]. Наистина авторът представя сведения и за оптичния телеграф, но в крайна сметка читателят остава с впечатление, че термините телеграф и електрически телеграф са абсолютни синоними,

сиреч представят едно понятие. А истината е, че оптичният телеграф се появява по българските земи **далеч преди** тази война.

Четвърто. В българската историческа литература липсва **задълбочено** проучване на **историографията** на телеграфа в България. В статия от 2010 г. Опонентът прави кратък **библиографски** преглед на **четири** заглавия по темата за телеграфа през Кримската война 1853–1856 г. [25, с. 362], но дори заради протоколна любезност не бих ги определил като **историографска** оценка. Само един пример. Прави странно впечатление, че толкова загриженият за приноси Опонент започва прегледа си с **популярното** съчинение на Б. Калинков, в което на историята на телеграфа са посветени едва три страници [26, с. 40-43], като те представят **само известни** вече към 1989 г. сведения за електрическият телеграф. От друга страна, в прегледа на Опонента липсва обаче съществена **приносна** публикация като тази на инж. В. Бърнев от 1940 г. Например, въпреки че предмет на публикацията му (на В.Б.) е „телеграфа в България през времето на турското владичество”, той отделя място за сведения относно акустичния и оптичният телеграф през Първата и Втората българска държава. Особено интересна е податката, съобщена от френския автор Франсоа Копе в драмата „За короната” (1895 г.), според която през периода 1393–1396 г. във Видинското царство е ползван оптичен телеграф [5, с. 34]. Естествено в наши дни това трябва да се провери преди прибързано да се отрича заради характера на източника [27].

Пето. Освен семафорния вид оптичен телеграф, който отчасти е споменат в публикациите на Опонента, в Руско-турската война 1828–1829 г. край Варна функционира руски полеви флажен телеграф [1, с. 1-2]. Този и други пропуски в историята на оптичния телеграф до 1855 г. са несъществени в сравнение с **категорично грешния** извод на проф. д.и.н.Ив. Русев: „превземането на Севастопол от съюзниците бележи и още един **край** – този на **използването на оптичния телеграф в цялостната история** (подч., И.А.) на това най-модерно през XIX в. комуникационно средство (Gerspach 1861, 258-263)” [2, с. 302].

Според професорската статия от 2019 г., превземането на Севастопол е „събитие, което става на 9 септември с.г. (1855 г., И.А.)” [2, с. 302]. „Цариградски вестник” съобщава за него обаче още на 3 септември с.г. [28]. С риск отново да разгневя Опонента си, предпочитам вестникарския източник, а допълнителни справки доказват, че южната страна на Севастопол пада на 28 август (9 септ.) 1855 г. Нека оставим настрана както

поредната професорска календарна неточност, така и историята на оптичния телеграф до 1878 г. **Съществено** е категоричното предсказание на проф. д.и.н. Ив. Русев въз основа на френски източник от 1861 г. [29], че от края на лятото 1855 г. оптичният телеграф не се използва вече в техниката?! Ще се въздържа да коментирам причините за това осакатяване на историята на телеграфията и само припомням три теми:

- флажната сигнализация във флота;
- семафора в железопътния транспорт;

Турски войници с хелиограф (оптичен телеграф), 1917 г. – <https://i2.wp.com/loveopium.ru/content/2014/05/war/11s.jpg>

- оптичния телеграф за военни цели. Например: още през 1880 г. „в телеграфната команда постъпват и първите хелиографни апарати „Манс“, с което се слага началото на оптичната сигнална свързка в армията (Княжество България, И.А.)” [30, с. 33]. През периода 1889–1905 г. у нас са издадени три книги, представящи ползването на този телеграф за военни цели. Впрочем, оптичният телеграф (хелиографът) е на въоръжение в редица войски в цял свят през периода XIX–XX в., използван е през Първата и Втората световна война [31].

Шесто. Почти недокоснат е въпросът за историята на понятийно-терминологичния апарат в областта на телеграфията. Само един пример за последствията от липсата на такива изследвания.

През 2010 г. проф. д.и.н. Ив. Русев цитира в **научна** публикация за история на телеграфа статията „Въздушный телеграф”, поместена във възрожденско издание от 1877 г. [25, с. 373]. Тази статия обаче **изобщо не е свързана с историята на телеграфията**, а предлага кратък преглед на развитието на **пневматичната поща** [32]. За да предпазя някого от подобна професионална грешка, допълвам само, че за пневматичната поща във възрожденската периодика се използва още един коварен термин – **атмосферически телеграф** [33]. Не по-малка трудност представлява и изобилието от грешно изписани (до неузнаваемост) имена на откриватели, изобретатели и други дейци на науката и техниката, за които редица автори, вкл. професионални историци, не добавят обяснителна бележка за кого всъщност става дума. Имам прилична колекция от подобни примери,

от които отбелязвам **само** един. Авторът на приносно литературоведско изследване за възрожденския телеграф разглежда и книгата „Електрически телеграф” (1858 г.), от която цитира и следното: „Г. Беастонъ въ Англія” [34 , с. 39]. При този учен не става дума за някой Георг, Годфрид и т. п. английски собствени имена, а за известния британски учен и изобретател Чарлз Уитстън (1802–1875 г.) [30].

Заключителни размисли

Припомням отново, че преди пет години почтено и с пълна убеденост съм изтъкнал приноса на проф. д.и.н. Ив. Русев като „автор на редица задълбочени изследвания по стопанска история” и не съм си позволил дори в мислите си (камо ли в публикацията си) да омаловажавам приносите му чрез некоректни **личностни** квалификации [1, с. 15]. Той е планирал статията си от 2019 г. [2] не толкова от историко-техническа загриженост за телеграфията, а най-вече като назидание към автор, дръзнал критични бележки и съмнения по професорските твърдения.

От друга страна, дори да си мисля някои неласкави неща за неговото Его и болезненото му високомерие, подплатени с недостатъчна авторска етика, не бих си позволил заради тях да омаловажавам научните му приноси. Въз основа на четири десетилетия изследователска и популяризаторска дейност в областта на историята на техниката съм дълбоко убеден в необходимостта от **тясно сътрудничество** между професионални историци и историци на техниката без университетски дипломи по история, защото историографията на техниката е **междудисциплинарно** направление. Във връзка с това съм безкрайно благодарен за дългогодишното си сътрудничество с десетки професионални историци от цялата страна, вкл. редица академични и университетски професори и доценти, които искрено уважавам и винаги с признателност съм отбелязвал оказаното ми от тях съдействие.

Литература и бележки

1. **Алексиев, Иван.** Първата електрическа телеграфна линия в България (1855 г.). – http://morskivestnik.com/compass/news/2015/042015/042015_49.html (Публикувано 18 апр. 2015 г.).

2. **Русев, Иван.** За хронологията и някои дискуссионни въпроси относно появата и ползването на телеграфа през Кримската война (1853–1856 г.). – Acta Musei Varnaensis, т. XIII–2, 2019, с. 289–310. – https://www.academia.edu/43326899/%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%B5%D0%B2_%D0%98_%D0%97%D0%B0_%D1%85%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F%D1%82%D0%B0_%D0%B8_%D0%BD%D1%8F%D0

[%BA%D0%BE%D0%B8 %D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%83%D1%81%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B8 %D0%B2%D1%8A%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%B8 %D0%BE%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE %D0%BF%D0%BE%D1%8F%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B0 %D0%B8 %D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B7%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%BE %D0%BD%D0%B0 %D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B0 %D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B7 %D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0 %D0%B2%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D0%B0 1853 1856 %D0%B3 %D0%98%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F %D0%B8 %D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0 %D0%BD%D0%B0 %D0%91%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F %D0%B8 %D0%B1%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5 IX XIX %D0%B2 %D0%93%D0%BB %D1%80%D0%B5%D0%B4 %D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84 %D0%B4 %D0%B8 %D0%BD %D0%98%D0%B2%D0%B0%D0%BD %D0%A0%D1%83%D1%81%D0%B5%D0%B2 Acta Musei Varnaensis XIII 2 %D0%92%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%B0 %D0%9E%D0%9D%D0%93%D0%AA%D0%9B 2019 %D1%81 289 310](#) (Посетено 12 февр. 2021 г.).

3. В този цитат от статията ми източникът „[11, с. 471-483]” е от приложената към нея литература, но в настоящата ми статия това е източникът [4].

4. **Плетньов, Валентин и Иван Русев.** История на Варна. Т. II. Средновековие и Възраждане (VII в.–1878 г.). Варна, Славена, 2012. 592 с.

5. **Бърнев, В.** Историческо развитие на телеграфа в България през времето на турското владичество. – БИА, № 3, 15 февр. 1940, 34-37.

6. **Железопътният транспорт в България 1866 – 1983.** С., Техника, 1987. 204 с.

7. **Н. Височество Главният вилаетски управител завчера в сряда тръгна от Русчук с железните кола направо за Варна ...** – Дунав, г. II, № 121, 30 окт. 1866, с. 241. Формално погледнато, завчера би означавало 28 октомври (9 ноември), но съобщението съдържа уточнението „в сряда”, а на този ден от седмицата датата е 26 октомври (7 ноември) 1866 г.

8. **Н. В. Главният вилаетски управител завърна се с железните кола от Варна** и в понеделник вечерта пристигна в Русчук. – Дунав (Русе), г. II, № 122, 2 ноем. 1866, с. 1.

9. **На 7-ий того в Русчук и околностите му валя сняг около три-четири педи, ...** – Дунав, г. II, № 125, 13 ноем. 1866, с. 250.

10. **Железният път, който ся направи от Русчук до Варна [...].** – Дунав (Русе), г. III, № 156, 5 март 1867, с. 311.

11. **По преди ний обявихме чрез нашия лист [...].** – Дунав (Русе), г. III, № 158, 12 март 1867, с. 315.

12. За да не бъда голословен, като твърдя, че ми се е налагало да съжалявам, когато съм се предоверявал на твърдения на известни историци, прилагам за краткост **САМО ЧЕТИРИ** примера, които съзнателно съм подбрал от **различни тематични области**:

12.1. **Алексиев, Иван.** Сбърканият образ на Димитър Мантов. - http://morskivestnik.com/compass/news/2011/122011/122011_13.html (Публикувано 4 дек. 2011).

12.2. **Алексиев, Иван.** 10 август – Ден на българското самолетостроене. Има ли такъв ден? За необходимостта от критичен прочит на историята на самолета на Асен Йорданов (1915 г.). – http://morskivestnik.com/compass/news/2015/042015/042015_4.html (2 април 2015 г.).

12.3. **Алексиев, Иван.** Операта „Летящият холандец” в България до 1930 г. – http://morskivestnik.com/compass/news/2017/052017/052017_41.html (17 май 2017 г.).

12.4. **Алексиев, Иван.** Загърбеното издание на „Рибния буквар” от 1846 г. – http://morskivestnik.com/compass/news/2018/112018/112018_1.html (Публикувано 1 ноем. 2018 г.).

13. **За да ся даде единство на всичките тия военни движения, ...** – Царигра. в-к, № 136, 29 авг. 1853, с. 157.

14. **Манолова-Николова, Надя.** Испания, генерал Хуан Прим и Кримската война (1853–1854). – В: **Табакова, Красимира и Н. Манолова-Николова.** Испания, Балканите и българите XVIII– XIX в. София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2015, с. 265-284.

15. **Русев, Иван.** Рецензия на дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на тема: „Развитие и модернизация на пътно-съобщителната инфраструктура в българските земи, 1856–1878 г.“ с автор Боряна Александрова Антонова. 17 апр. 2016. 7 с. –

file:///C:/Users/Lenovo/AppData/Local/Temp/Recenzia_Boryana_Rusev.pdf

16. **Митев, Пламен.** „Цариградски вестник”, Кримската война и българите. – В: Българската журналистика 160 години. Минало – Настояще – Перспективи. С., 2005, 180–187. – https://www.uni-sofia.bg/index.php/bul/universitet_t/fakulteti/istoricheski_fakultet/akademichen_s_stav/prof_d_r_plamen_mitev_b_lgarsko_v_zrazhdane

17. **6. April 1852 - Das Wort Telegramm entsteht in den USA.** – <https://www1.wdr.de/stichtag/stichtag-das-wort-telegramm-entsteht-100.html> (Актуално към 6 апр. 2017 г.).

18. **Telegramm-Geschichte(n).** – <https://www.deutschepost.de/de/t/telegramm/geschichte.html>

19. **Липчев, Румен.** Възрожденска Силистра. Силистра, РИТТ, 2004. 333 с.

20. **Çakilci, Diren.** Osmanlı Devleti Telgraf Şebekesinde Üsküdar Telgrafhanesi ve Önemi. – In: Uluslararası Üsküdar sempozyumu IX, 11-13 Kasım 2016, I, 131-149. – <http://aves.akdeniz.edu.tr/YayinGoster.aspx?ID=3833&NO=11>

21. В интерес на истината в съвременната историография, особено пък между професионални историци, е **широко разпространено предубеждението** относно достоверността на източници от периодиката. Познавам уважаван от мен автор, който преди време ми предложи да не публикувам някои мои статии в интернет, а в посочено от него престижно научно издание, за да можел да ме цитира в своите публикации... Естествено веднага отклоних иначе съвсем добронамереното предложение заради формализма на аргументацията, но проявявам разбиране към предложителя. Просто

такава е господстващата научна бюрокрация не само в гилдията на историците, но изобщо в науката, и мнозина автори се виждат принудени да се съобразяват с нея. Въз основа както на дългогодишната си практика, така и на следдипломната си специализация по научно-информационна дейност в ИПКИР–Москва (1983 г.) имам обаче друго виждане. Цена публикациите **преди всичко по тяхното съдържание** (респ. информативност!), **а не по** разните им наукометрични показатели, формален извороведски статус, престижността на изданието или пък блясъка на авторските титли. Все пак, както казва народът, **не всичко, което блести, е злато...** Публикувал съм сведения **както за нечистоплътни историко-технически спекулации на български академик с архивна документация, така и за неизвестни технически постижения в периодиката от XIX и първата половина на XX в.!**

22. **Rhodes, George.** A Personal Narrative of a Tour of Military Inspection in various Parts of European Turkey, performed, from August to November 1853, in Company with the Military and Scientific Commission, under General Prim, Conte de Reuss. London, Longman, Brown, Green & Longmans, 1854. 144 p. –

<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=njp.32101036016259&view=1up&seq=5>

23. **Prim, Juan, code de Reus.** Memoria sobre el viaje militar á oriente. Madrid, 1855. – <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.b2830741&view=1up&seq=7>

24. **Алексиев, Иван.** Музейното дело в областта на техниката в България до 1944 г. – Год. НПТМ, т. 22, 2020, 177-207.

25. **Русев, Иван.** Кримската война (1853–1856) и изграждането на първите телеграфни линии в българските земи. По новооткрити документи от френските архиви. – В: **Sine ira et studio. Изследвания в памет на проф. Зина Маркова.** С., АИ „Проф. М. Дринов”, 2010, 361-373.

26. **Калинков, Борис.** Варна – векове, пощи, филателия. Варна, Г. Бакалов, 1989. 163 с.

27. Историографският преглед за телеграфията на проф. д.и.н. Ив. Русев от 2010 г. съдържа и други **съществени** пропуски. От тях накратко представям само публикации от периода до 1989 г., т.е. **до популярното** съчинение на Б. Калинков. Например липсват заглавия като:

27.1. **Теодоров, Иван.** История на телеграфа (Неелектрически телеграфи). – Телеграфо-пощенский сборник, г. III, № 3, март 1884, 41-50; № 4, апр. 1884, 36-50 (Електрически телеграф). Публикацията съдържа ценното съобщение: „Французите във време на Кримската война (1854–1856 год.) били снабдили войската си с военно-приносими оптически телеграфи; тъй щото телеграфа най-сетне играл значителна роля във време на война и полека-лека станал е като първа необходима принадлежност на всичките европейски армии”.

27.2. **Цонев, Т. И.** Първият телеграфен кабел в Черно море. – Седмичен лист на БИАД, № 12, 24 март 1907, с. 78. Авторът съобщава за първия подводен телеграфен кабел Варна–Балаклава и призовава инженерната колегия в България да изследва историята му.

27.3. **Матеев, П. М.** Първата демонстрация с телеграф пред султан Меджид в 1847 год. – Мир, № 10 999, 20 март 1937, с. 4. Обширна **приносна** статия, макар да е вестникарска!

27.4. **Георгиев, Йордан и Борис Ачков.** Шумен – роден град на телеграфните съобщения в българските земи. – Известия на Народния музей –Шумен, кн. IV, 1967, 137-143.

27.5. **Сколуфанов, Г. Д.** Черноморски телеграфни кабели по време на Кримската война. – Корабостроене и корабоплаване, 1968, № 9, с. 30.

27. 6. **Рабов, Стефан.** Кратък исторически очерк за развитието на телеграфа в България. – Год. на Нац. политехн. музей в София, т. 3, 1973, 101-114.

27.7. **Байкушев, Петър.** Първите телеграфни съобщения. – Съобщения, 1980, № 4, 30-31.

Тук не включвам както **десетките български** статии и съобщения за **историята** на телеграфията по света, публикувани до 2010 г., така и многобройни български статии и книги, предлагащи **историко-технически** сведения за телеграфията в България през периода 1878-2010 г.

28. **Южната страна на Севастопол е сега в руцете на съюзниците. ...** – Цар. в-к, № 240 , 3 септ. 1855, с. 135.

29. **Gerspach, Édouard.** Histoire administrative de la télégraphie aérienne en France. – Annales télégraphiques. T. 4. Paris, Dunod, 1861, p. 225-265. – https://books.google.bg/books?id=3YFAAQAAMAAJ&pg=PA3&hl=bg&source=gbs_selecte_d_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false

30. **Млеченков, Манол.** Свързочните войски и комуникационната система на българската армия 1878–1945 г. Автореферат. Шумен, 2008. 69 с.

31. **Heliograph.** – <https://en.wikipedia.org/wiki/Heliograph>

32. **Въздушный телеграф.** – Зорница (Цариград), г. II, № 27, 7 юли 1877, с. 106.

33. **Между Бостон и Ньо-Йорк правят сега едно ново съобщение, названо „атмосферически телеграф“...** – Царигр. в-к, № 125, 13 юни 1853, с. 115.

34. **Игнатов, Владимир.** За едно „чудно издирване“: възрожденския телеграф. - <https://bglitertech.com/wp-content/uploads/2019/06/Literatura-i-technika-nauchen-sbornik.pdf>

35. В името Г. Беастон съкращението „Г.“ не е неволна печатна грешка нито във възрожденската книга, нито на автора на статията [34]. През XIX в. в българската литература (книги и периодика) това съкращение често се използва за думата „господин“, но немалко автори неправилно го приемат като инициално съкращение на собствено име...

Иван АЛЕКСИЕВ